

The Great Divide: Rav Moshe on *Mechitza*

(Part 1 – Background and Basic Requirement)

אגרות משה אורח חיים חלק א סי' לט

A. Halachic Background

(1) דברי הימים א פרק כח פסוקים יא-יט

ויתן דויד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת תבנית הכפרת: ותבנית כל אשר יהיה כרוח עמו לחצרות בית ה' ולכל הלשכות סביב לאצרות בית האלקים ולאצרות הקדשים: ולמחלקות הפהגים והלויים ולכל מלאכת עבודת בית ה' ולכל כלי עבודת בית ה': לזהב במשקל ... למנרות הזהב ונרתיהם ואת הזהב ... והמזלגות והמזרקות והקשות ... ולמזבח הקטרת זהב ... ולתבנית המרפפה הכרבים הכל בכתב מיד ה' עלי השפיל כל מלאכות התבנית:

(2) זכריה פרק יב פסוקים א-ג, יא-יג

(א) משא דבר ה' על ישראל נאם ה' נטה שמים ויסד ארץ ויצר רוח אדם בקרבן: (ב) הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל לכל העמים סביב וגם על יהודה יהיה במצור על ירושלם: (ג) והיה ביום ההוא אשים את ירושלם אבן מעמסה לכל העמים כל עמסיה שרוט ושרטו ונאספו עליה כל גווי הארץ: ... (יא) ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדד רמון בבקעת מגדון: (יב) וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דויד לבד ונשיהם לבד משפחת בית נתן לבד ונשיהם לבד: (יג) משפחת בית לוי לבד ונשיהם לבד משפחת השמע לבד ונשיהם לבד: (יד) כל המשפחות הנשארות משפחת משפחת לבד ונשיהם לבד:

(3) גמרא סוכה דף נא עמוד א (פרק ה משנה ב)

משנה: מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו.
במוצאי יום טוב הראשון של חג, ירדו לעזרת נשים, ומתקנין שם תיקון גדול.
מנורות של זהב היו שם, וארבעה ספלים של זהב בראשיהם, וארבעה סולמות לכל אחד ואחד, וארבעה ילדים מפירחי כהונה ...

(4) פירוש המשנה להרמב"ם מסכת סוכה פרק ה משנה ב

תיקון גדול, כלומר, "גדול" התועלת. והוא, שהיו מכינים מקום לנשים, ומקום גדול לנשים, ומקום הנשים למעלה על מקום האנשים, גבוה ממנו, כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים. וכשאצייר את העזרה בכללותה במקומו, תבאר לך עזרת נשים וזולתה משאר המקומות.

(5) רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכה יב

אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר (ויקרא כ"ג) ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, וכיצד היו עושין? ערב יום טוב הראשון, היו מתקנין במקדש מקום לנשים למעלה ולנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה.

(6) ר' עובדיה מברטנורא מסכת סוכה פרק ה

תקון גדול - שהיו מקיפים אותה גזוזטראות, ומושיבים הנשים למעלה והאנשים מלמטה, כדי שלא יבואו לידי קלות ראש:

(7) סוכה דף נא עמוד ב-ג עמוד א

במוצאי יום טוב כו'.

מאי "תיקון גדול?"

אמר רבי אלעזר: כאותה ששנינו – חלקה היתה בראשונה, והקיפה גזזטרא; והתקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן: בראשונה, היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש. התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ, ואנשים מבפנים – ועדיין היו באין לידי קלות ראש! התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. היכי עביד הכי? והכתיב (דברי הימים א כח), "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל!" אמר רב: קרא אשכחו, ודרוש (זכריה יב), "וספדה הארץ משפחות משפחות לבד – משפחת בית דוד לבד, ונשיהם לבד." - אמרו: והלא דברים קל וחומר – ומה לעתיד לבא – שעוסקין בהספד, ואין יצר הרע שולט בהם – אמרה תורה "אנשים לבד ונשים לבד", - עכשיו, שעוסקין בשמחה, ויצר הרע שולט בהם – על אחת כמה וכמה!

(8) רש"י מסכת סוכה דף נא עמוד ב

הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל – כל מלאכת התבנית שהודיעו הקדוש ברוך הוא על ידי גד החוזה ונתן הנביא. **קרא אשכחו** – שצריך להבדיל אנשים מנשים, ולעשות גדר בישראל שלא יבאו לידי קלקול.

(9) מהרש"א חידושי אגדות מסכת סוכה דף נא עמוד ב

קרא אשכחו ודרש – פירוש רש"י, "שלא יבואו לידי קלקול." - ולפי שזה התיקון לא היה צורך עבודת המקדש, אלא לאפרושי מאיסורא דערוה, לא הוה בכלל "הכל בכתב מיד ה'" וגו' וק"ל:

(10) תוספות מסכת זבחים דף לג עמוד א

וליעבד פשפש הכל בכתב כו' - והא דמוסיפים על העיר ועל העזרות, היינו היכא דאיכא למימר "קרא אשכחו ודרוש", כי ההיא דסוכה (דף נא:). ומיהו, קשה, דהכא נמי, אין לך קרא גדול מזה, דניעביד פשפש לקיים מצות סמיכה דרחמנא, אמר "וסמך!" ולמאי דמסיק דסמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא, ניחא; אבל לטעמא דשמא ירבה בפסיעות, קשה, דניעבד פשפש, דליכא למיחש. ומיהו, דשמא ירבה בפסיעות, גזירה דרבנן בעלמא היא, וקרי כאן **"הכל בכתב!"** והא דאמר בריש כיסוי הדם (חולין פג:), דכיסוי הדם אינו נוהג במוקדשין, משום דלא איפשר, דהיכי ליעביד לבטליה? קא מוסיף אבניין, וכתוב **"הכל בכתב!"** אין זה חשוב כמו קרא, דכיון דלא כתב בהדיא בקרא, שינהוג כיסוי הדם במוקדשין.

B. Rav Moshe's Basic Position

(11) שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן לט

בענין המחיצה שצריך להיות בבית הכנסת בין אנשים לנשים ושיעור גובהה כ"ב טבת תש"ו. מע"כ ידידי הנכבד מאד הרה"ג מוהר"ר דוד שטערן מנהל ישיבת תורה ודעת. בהא דשאלנא לבאר ענין המחיצה שצריך להיות בין אנשים לנשים בבית הכנסת, וכמה הוא שיעור גובהה, אליבא דהלכתא. משום שיש מקמות במדינתנו זו, שהתחילו לפרוץ בענין המחיצה שבין אנשים לנשים בבית הכנסת, שנשאר לנו למקדש מעט. ואפשר שאין חשודים שיעברו אדינא, אלא מחסרון ידיעת חומר האיסור. ולכן רוצה כתר"ה (כבוד תורתו הרב – kind sir) שאבאר מקור הדין, וחומר האיסור, ושיעור גובה המחוייב.

A) Mechitza – a דין דאורייתא

והנה, עצם הדין שאף אם האנשים הם בצד אחד והנשים בצד אחר אסורין הן להיות בלא מחיצה – הוא, לעניות דעתי, **דינא דאורייתא**. וראיה מסוכה דף נ"א, שהקשה בגמרא על הגזוזטרא שעשו בעזרת נשים במוצאי יום טוב הראשון של חג, כדי להושיב הנשים מלמעלה והאנשים מלמטה – "הכתיב, הכל בכתב!" – שאסור להוסיף שום דבר בבנין הבית ובעזרה. ותירץ רב, דקרא אשכחו, שצריך להבדיל אנשים מנשים, כדפירש רש"י, עיין שם. ופשוט, שכוונת התירוצ' הוא, שלכן הוא, כמפורש, שצריך לעשות הזיזין והגזוזטרא, ולא הוצרך להאמר זה על יד גז החוזה ונתן הנביא שהודיעו להם על פי ה' מלאכת התבנית. והוי **גם זה**, ממילא, **בכלל** "הכל בכתב", ואם היה זה רק איסור דרבנן, לא היה שייך למימר שהוא, ממילא, בכלל "הכל בכתב", כיון שאין צריך זה מדאורייתא! ולדחות, ודאי לא שייך שידחה את האיסור ד"הכל בכתב", אף אם היה איסור מדאורייתא, וכל שכן איסור שהוא מדרבנן לא ידחה איסור "הכל בכתב", שהוא מדאורייתא, וכמפורש בחולין, דמצד איסור "הכל בכתב" ידעינן דלא בעינן כסוי הדם במוקדשין. **אלא, צריך לומר שהוא איסור מדאורייתא, ולכן הוא, ממילא, כמפורש, שצריך לעשות זיזין וגזוזטראות, אף שלא נאמר זה על ידי הנביאים בהכל בכתב.** וכן הוא בירושלמי סוכה, פרק ה הלכה ב, שאמרו על זה שעשו התיקון בהוספה על הבנין – **ממי למדו? מדבר תורה!** עיין שם. **אלמא, שהוא נקרא דבר תורה!** ואף שאינו אלא קרא בדברי קבלה, יש למילף שפיר, שהרי לא בא הקרא לחדש איסורין, שנימא לא ילפינן משם, אלא, שנאמר בקרא, דדברי קבלה, שיספידו – כדן התורה – **אנשים לבד ונשים לבד**. והוא כמו שלמדנו כמה דינים ממעשיהם של הנביאים והשופטים והמלכים, שהוזכרו בקראי דדברי קבלה. ועיין בתוספות זבחים, דף ל"ג, שמפורש בדבריהם, שבשביל איסור דרבנן היה איסור להוסיף, שכתבו ליעבד פשפש כדי לקיים סמיכה באשם מצורע, שסובר שהוא מדאורייתא, ולא יצטרכו לבטל דין תיכף לסמיכה שחיטה, מצד גזירה שמא ירבה בפסיעות, אי אפשר משום דירבה בפסיעות, גזירה דרבנן בעלמא היא, וקרי כאן "הכל בכתב", עיין שם. ואם כן, גם הכא, אם היה זה רק מדרבנן, לא היה אפשר להוסיף – אלא, ודאי, שהוצרכו לעשות הגזוזטרא מדאורייתא, שממילא הוא בכלל "הכל בכתב", כדלעיל.

B) Mechitza – a דין דרבנן

■ Maharsa: Mechitza is Derabanan – One Proof

אמנם יש לעיין בזה שכתב מהרש"א בחדושי אגדות טעם אחר על תירוצ' הגמרא (סוכה נ"א) ד"קרא אשכחו", דלפי שזה התיקון לא היה צורך עבודת המקדש, אלא לאפרושי מאיסורא דערוה, **לא הוה בכלל "הכל בכתב"**. וכוונתו היא, לכאורה, ש"הכל בכתב" **נאמר רק על דברים שעושין לצורך עבודת המקדש**, ולא על דברים שעושין בשביל שאר ענינים. ויש, לכאורה, ראייה לדבריו מהא דפירש הרא"ש במדות פרק ב הלכה ג, והובא בכסף משנה פרק ה מבית הבחירה הלכה ג, בצורך הסורג שהוא להתיר איסור טלטול בשבת, משום שהיקף הר הבית לא מהני, דהוי הוקף ולבסוף פתח, עיין שם. ואם כן, קשה: הא "הכל בכתב", ואיך יכלו לעשות הסורג בשביל זה?! וכאן אין לומר דכיון שצריך לטלטל הוא כמפורש שצריך לעשות הסורג, דהא מדאורייתא ליכא שום איסור לטלטל, כיון שעל כל פנים הוא מוקף! ולכן, משמע, לכאורה, דכיון שאינו בשביל העבודה, אלא משום איסור שבת, **לא הוה בכלל "הכל בכתב"**, כסברת מהרש"א! ואם כן, אין ראייה שהוא איסור דאורייתא, שהרי, אף אם הוא רק מדרבנן, ליכא בזה איסור ד"הכל בכתב".

■ Rav Moshe Disproves Maharsa – #1

אבל אי אפשר לומר כן, שהרי גם להוסיף בשביל כסוי הדם – אינו לצורך העבודה, ומכל מקום, אמרו בגמרא, שבשביל איסור "הכל בכתב", ליכא מצות כסוי הדם במוקדשין!

■ Rav Moshe Disproves Maharsa – #2

ועוד, דלפי זה, למה הוצרך רב לתרץ "משום דקרא אשכחו"? הא, גם בלא קרא, היה להם לעשות את התיקון, כמו שעשו את הסורג בשביל היתר טלטול **אף שליכא קרא!** – ולעצם איסור קלות ראש עם הנשים, לא צריך למקרא זה להשמיענו שאסור; מיהא, ודאי, מדרבנן, שסגי לכאן, וגם הא בשאר מקומות שהוזכר איסור קלות ראש עם נשים,

לא הביא קרא זה. אלא ודאי שצריך לומר כדבארתי – שמקרא זה ידעין שהוא כמפורש, שצריך להבדיל בין אנשים לנשים במחיצה גם מדאורייתא. ואם כן, ממילא, הוא כנאמר לגד החוזה ולנתן הנביא לעשות הגזוזטרא.

■ Torah Source for Women in the Beit Hamikdash

ואין להקשות – מנלן, מן התורה, שיהיו כלל שם נשים? דהא, בהקהל, ודאי היו צריכין להיות שם אנשים ונשים! ואם כן, צריכים היו לעשות הגזוזטרא בשביל הקהל; וממילא, מותרין גם בכל חג לעשות כן בשביל שמחת בית השואבה.

■ Practical Implication – Temporary vs. Permanent Change

ועיין בהגהות הריעב"ץ, שכל הקושיא ד"הכל בכתב", **היה בשביל הזיזין, שהם קבועים; וממילא, היה זה לכל חג. ומצד הגזוזטרא עצמה, אין איסור.** אך, אף אם נאמר דלא כהריעב"ץ, שאיסור מצד "הכל בכתב" הוא אף **שלא בקביעות**, וכדמשמע מהא דריש פרק כסוי הדם, נמי ניחא – דכיון שהוא כנאמר, שרשאין לעשות תוספת זה, לא שייך לחלק בין הימים, ויש להתיר **בכל עת!**

■ Mechitza vs. Soreg: Location Within Har Habayit Matters

וכדי שלא יקשה להרא"ש, איך היה מותר לעשות סורג להתיר איסור טלטול, שהוא רק מדרבנן, כיון שבכל אופן אסור להוסיף מצד "הכל בכתב", צריך לומר דבר חדש: שהאיסור להוסיף מצד "הכל בכתב", הוא, **בהר הבית**, רק בעזרת נשים, ולא בחיל ושאר הר הבית. לכן, היה מותר לעשות את הסורג להתיר הטלטול! אבל בעזרת נשים, שישנו האיסור ד"הכל בכתב", כמפורש בגמרא, הוצרך רב לומר משום הקרא שהוא כמפורש!

■ Mechitza vs. Soreg: Location Within Har Habayit Matters – Proof

וראיה גדולה שיש לחלק בין עזרת נשים לחיל ושאר הר הבית – אף שלכאורה דין אחד להם מדאורייתא – הוא מזה שמצינו שחלוקין לענין איסור בנין עץ, להרבה ראשונים.

שהרי, שיטת הרמב"ם פרק א מבית הבחירה הלכה ט, כפי שסובר הראב"ד בשיטתו, שאסור אפילו בעזרת נשים, וכן סובר הראב"ד בעצמו בסוף פרק ו מעבודה זרה, שהרי תירץ על בימה של עץ שעשו למלך בעזרת נשים – כמפורש בסוטה דף מ"א – שהיה מותר, מחמת **שלשעתה היתה, וכן בגזוזטרא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה** – לשעתה היתה, דלא כדסובר בהלכות בית הבחירה, וכן הביא הראב"ד בפירושו לתמיד פרק א דף כ"ז, בשם תוספות צרפת, בשם הרב אלחנן בן הרב יצחק, ור' יצחק אביו, וגם הוא עצמו סובר כן שם, **שיש איסור בנין של עץ אף בעזרת נשים.** דהא גם כן הוצרך לתירוצים לעשיית הבימה של עץ למלך, שתירץ, דרק אהל, דומיא דנטיעה – שיושבין בצלו – אסור, עיין שם. ואם כן, קשה טובא על תוספות צרפת בשם רב אלחנן ורבי יצחק אביו, ועל הרמב"ם, ועל הראב"ד שבהלכות עבודה זרה, מהסורג, שהיה מעץ, כמו שפירש רש"י ביומא דף ט"ז! וכן הרב שמעיה והרע"ב במדות פרק ב משנה ג והכסף משנה בפרק ה מבית הבחירה הלכה ג, ולא מצינו מאן דפליג! ורק על הראב"ד, לתירושו בתמיד, לא קשה – והוא היה בקביעות! ולא הקשה עליהו הראב"ד שם. ולכן, מוכרחין לומר, שרק **עזרת נשים חמורה לאיסור עץ, ולא החיל ושאר הר הבית.** ולכן יכלו לעשות הסורג מעץ שהיה בשאר הר הבית. ולכן גם לענין "הכל בכתב", יש לומר, שרק בעזרת נשים בעי "הכל בכתב", ולא בשאר הר הבית.

ואף שלענין איסור עץ, יש לתרץ כהראב"ד בפירושו לתמיד, דרק **אהל** אסור; אבל מהרמב"ם, שלא סבר כן – שכתב "ואין בונין בו **עץ בולט**" (וכן הראב"ד בהשגותיו בב' המקומות לא סבר כן, ולא הכסף משנה, ולא תוספות צרפת) מוכרחין לומר שמחלקים בין עזרת נשים לשאר הר הבית. **נשמע שגם הראב"ד יסבור כן**, שאף איסור אהל לא יהיה אלא בעזרת נשים ולא בשאר הר הבית, שהרי היה ניחא ליה אליביהו מסורג. **אם כן, גם לדין "הכל בכתב" הוא רק בעזרת נשים, ולא בשאר הר הבית. ולכן, יכלו לעשות הסורג אף שלא היה מ"הכל בכתב."** ואם כן, אף אם נימא שיסבור הרא"ש כהראב"ד בפירושו לתמיד, שלפי זה אין ראיה מעץ, גם כן יכול לסבור שחלוק עזרת נשים לענין "הכל בכתב".

ועיין בהגהות הריעב"ץ בסוכה שם, שדימה דין איסור עץ לאיסור "הכל בכתב", שלכן כתב שקושיית הגמרא מ"הכל בכתב" הוא מהזיזין הקבועין ולא מהגזוזטראות שהיו רק לפי שעה, כמו שמותר מצד איסור עץ. וכוונתו לתירוץ הראב"ד בהלכות עבודה זרה. ואם כן, גם לענין המקום, יש לדמות. ואף שלהראב"ד דבהלכות בית הבחירה שמתרץ בהא דבימה וגזוזטרא שבעזרת נשים נמי ליכא איסור עץ, ומכל מקום הרי מפורש שיש איסור "הכל בכתב", מכל מקום

לשאר הראשונים שחלוק עזרת נשים משאר הר הבית לענין איסור עץ, מסתבר שחלוק גם לענין איסור "הכל בכתב", ששני הדינים שוין לדידהו גם לענין המקום. כמו ששוין לענין הקביעות להריעב"ץ. ואף להראב"ד דבית הבחירה אפשר יודה לענין "הכל בכתב" שחלוק עזרת נשים משאר הר הבית, אך שבאיסור עץ סובר שליכא אף בעזרת נשים משום דכתיב באיסורו "לא תטע אצל מזבח", שהוא רק בעזרה, כדאיתא בדבריו! וקצת יש לדייק מלשוננו, שכתב "אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר", אלמא שיש באיזה איסור חלוק בין עזרת נשים להר הבית, ורק בכאן – לאיסור עץ – סובר שליכא חלוק, ולכן הזכיר שבתרוייהו מותר, מצד הקרא ד"אצל מזבח ה'".

■ Mechitza vs. Soreg: Location Within Har Habayit Matters – Reason

וטעם החלוק הוא משום דקדושת עזרת נשים חמורה משאר הר הבית, כדאיתא בפרק א מכלים משנה ח. ואף שלענין הדין המוזכר שם – שאין טבול יום נכנס לשם – הוא רק מדרבנן, כדאיתא ביבמות דף ז', מכל מקום מסתבר **שעצם המעלה לקדושה שיש בה** הוא מדאורייתא, רק שאינו נוגע לדינא דשלוח טמאים מדאורייתא, משום שטמא מת נשלח רק ממחנה שכניה, וזב גם מכל הר הבית, ונמצא שלענין שלוח, שוה עזרת נשים, אף שיש בה יותר קדושה לשאר הר הבית, משום שעל כל פנים אינו מחנה שכניה, וכל הר הבית הוא על כל פנים מחנה לוויה. ומוכרח כן לרש"י יומא דף מ"ד שפירש על מה שאמר רב אדא בר אבהו – ש"מ מעלות דאורייתא שהוא גם על כל המעלות שתנן בפרק א דכלים, וחשיב שם גם מה שהחיל מקודש מהר הבית ועזרת נשים מן החיל. אף שאיסור טבול יום בעזרת נשים הוא רק מדרבנן, ואיסור טמא מת בחיל נמי הוא רק מדרבנן (ואף שהרמב"ם פרק ז מבית הבחירה הלכה טז לא נקט שהוא רק מדרבנן כמו שנקט בהלכה יז לענין איסור טבול יום בעזרת נשים. וכן לא נקט בפרק ג מביאת מקדש הלכה ה, בטמא מת בחיל, שהוא מדרבנן, אף שנקט בהלכה ו בטבול יום בעזרת נשים, שהוא מדרבנן, ואם כן משמע לכאורה שסובר שטמא מת בחיל הוא מדאורייתא. אבל עיין בכסף משנה הלכה ט, שמשמע שגם הרמב"ם לא פליג, וכן מוכרח, דהא מפורש בנזיר דף מ"ה שבשער נקנור מותר טמא מת ליכנס מדאורייתא, אף שהוא מעזרת נשים, שעוד עדיף מחיל, וכן בסוטה דף כ עיין שם, ולכן פשוט שמה שכתב הרמב"ם בטבול יום דבעזרת נשים שהוא מדברי סופרים לומר שאף שהוא מקרא, הוא רק מדברי סופרים להוציא מלשון הברייתא, כדמוכח ר' יוחנן לאשמועין, וכל שכן טמא מת בחיל, שליכא רמז בקראי.

ואם כן, איך כתב רש"י על מעלת החיל ומעלת עזרת נשים שהן מדאורייתא? ועיין בתוספות יום טוב שהקשו עליו. ולכן צריך לומר כדפרשתי – **שעצם המעלה שקדושתו חמורה, הוא דאורייתא, אף שאינו נוגע לדינא דשילוח.** וכן מדויק לשון רש"י בסוטה, שכתב על מה שהקשה בגמרא (סוטה כ) למימרא ד"מת אסור במחנה לוויה", אף שאיירי שם בשער נקנור, דהא עזרת נשים וגם שערי נקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה, והרי הן כשאר הר הבית, עיין שם. משמע שיש, בעצם, טעם להחמיר, מחמת שקדושתו יתירה. אבל כיון שלא נתקדשו בקדושת עזרה, הרי הוא, לענין מת, כשאר הר הבית, משום שלא נאסר מת אלא במחנה שכניה, כדבארתי. וכן משמע שגם הרמב"ם סובר כן, שרק על הדין שאסור לטבול יום כתב שהוא מדברי סופרים, ולא על עצם הקדושה.

ולכן, **מאחר שקדושת עזרת נשים חמורה**, אין להוכיח ממה שמצינו שבעזרת נשים יש איסור בנין עץ, ואיסור "הכל בכתב", שגם בכל הר הבית יהיה כן! לכן, ניחא זה שבסורג **היה של עץ**, ומה שלהרא"ש לא היה זה באיסור "הכל בכתב". וזה שאנו יודעים, שגם בעזרת נשים יש איסור עץ, הוא משום שנקרא "עזרה" במשנה, ו"חצר" בקרא – עיין בתוספות פסחים דף צ"ב – והאיסור בברייתא דתמיד דף כ"ח נאמר בעזרה.

ולפי זה לא מצינו כלל סברא זו של מהרש"א. ואם כן, מהתורה נימא ש"הכל בכתב" הוא רק בדבר שהוא צורך המקדש, ולכן צריך לומר כדפירשתי, משום שהוא כמפורש, שיעשו הגזוזטרא. ואולי גם כוונת מהרש"א כדבארתי, אלא שנתן טעם על מה שלא נאמר ביחוד בציוי הבנין, משום דלא הוצרך לומר אלא מה שנתחדש לבנות מדין המקדש, ולא מה שאסור גם מכבר בלא הבנין. וגם, שאם היה מצורך המקדש, היה נאמר אף אם היה ידוע שצריך לבנות.

C) The Mechitza – Because of Yichud or Kalut Rosh?

וממילא, חזינן מסוגיא דסוכה נ"א, דאף אם היתה מחיצה, אבל כזו שאפשר לבא לידי קלות ראש, יש עדיין אותו האיסור מדאורייתא, דהא, אף בראשונה, שהיו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, פירש רש"י שהנשים היו בעזרת נשים והאנשים היו ברחבה של הר הבית ובחיל, שהיתה מחיצה גדולה ביניהם בדין מחיצה, אבל כיון שהוצרכו לעמוד נגד השערים הפתוחים, כדי לראות את השמחה, **ראו שבאו לידי קלות ראש, ולא הועילה המחיצה!** ואם כן, היה עדיין אסור מדאורייתא, שלכן הותר לעשות הגזוזטרא, שמזה ראייה שהוא מדאורייתא, כדבארתי.

ואין לומר שהאיסור היה מדין יחוד, שהוא מדאורייתא, שמא יכנס איש לפנים –

■ **הדא**, דאם כן, איפכא הוא לר' כהנא בקידושין דף פ"א, שיותר עדיף נשים מבפנים ואנשים מבחוץ;

■ **וגם**, לא כברייתא, דתנא איפכא, ונימא שבריייתא דכאן היא המתניתא דבקדושין, דהא ברייתא דהתם (קידושין פ"א) מתיר אנשים מבפנים ונשים בחוץ, והכא (סוכה נ"א) אוסר למסקנא בתרוייהו!

■ **וגם**, אין שייך למיפלג על מעשה רב.

■ **וגם**, בנשים הרבה, כאלו שהיו בשמחת בית השואבה, אין לחוש ליחוד, בין לרמב"ם בין לרש"י,

— **שולרמב"ם**, שאוסר אף עם נשים הרבה, אינו אוסר מצד שמא יפרוש, אלא דוקא בפירוש, כדאיתא בפרק כ"ב מאיסורי ביאה, הלכה ח,

— **ולרש"י**, שאוסר שמא יפרוש, הא אינו אוסר עם הרבה נשים – עיין בחלקת מחוקק אבן העזר סימן כ"ב סעיף קטן י.

■ **ועוד**, שלא היה שייך יחוד כלל התם, דב' המקומות היו פתוחין והולכין דרך שם בכל עת אל מחוץ להר הבית, ולחיל, ולעזרת נשים, ולעזרה, וכן מעזרה ולחוץ! ועדיף מבית שפתחו פתוח לרשות הרבים.

ולכן, צריך לומר שהאיסור הוא רק משום קלות ראש, וחשבו מתחלה שמה שבאו לידי קלות ראש היה מחמת **שהאנשים הוצרכו לראות דוקא דרך הנשים**, שהרי שניהם הסתכלו למקום אחד – באו לידי קלות ראש, שאף שמצד ההסתכלות עצמה חזינו שלא היתה הקפידא – דהא זה ידעו גם מתחלה – ואם כן היה באופן המותר, שלא נראו מקומות המכוסים, ולא חששו שיסתכלו בכוונה ליהנות, שזה אסור אף במקומות המגולים, ולכן התירו כשלא ידעו שיבאו לידי קלות ראש – אבל כשראו שבאו מזה לידי קלות ראש, **שהוא להרבות שיחה ביניהם, ולנגיעה בידיהם, וכדומה**, התקינו להחליף, שהנשים יהיו מבחוץ אחורי האנשים, שבזה יש מעלה שאין הכרח שיסתכלו בהן. עיין בתוספות סנהדרין דף כ.

אבל עדיין באו לידי קלות ראש, שכיון שלא היתה מחיצה במקום השערים, היה בא הקלות ראש מצד הנשים, שראו דרך האנשים, ולפיכך, אף שלכל דבר הצריך מחיצה הרי הוא מחיצה גמורה, מכל מקום, **לענין הבדלת אנשים ונשים, אינה כלום שעדיין הם כמעורבין ובאין לקלות ראש**.

ונתברר שצריכים מדאורייתא לעשות גזוזטרא, שיהיו הנשים מלמעלה והאנשים מלמטה, שרק אז אינם כמעורבין, וכלשון המשנה במדות: "והקיפיה כצוצטרא, שהנשים רואות מלמעלה, והאנשים מלמטה, כדי שלא יהיו מעורבין." וכן פסק הרמב"ם פרק ה מבית הבחירה הלכה ט. **אלמא, שבתחלה, אף שהיו מובדלין בדין מחיצה שמועילה לשאר דברים שצריכין מחיצה, לא הועילה לזה, ונחשבו כמעורבין, ואסור מדאורייתא, והוי כמפורש שיעשו גזוזטרא**.

D) Contemporary Implications – Seeing vs. Touching

היוצא מזה – גם בבתי כנסיות, שמתקבצין שם אנשים ונשים להתפלל, **טוב יותר לעשות גזוזטרא**, שהנשים יהיו למעלה.

ואם, מאיזה טעם, קשה לעשות גזוזטרא, צריכים לעשות **מחיצה ממש**, כזו שתמנע מלבוא לידי קלות ראש, ולא סגי במה שנחשבה מחיצה לכל דבר, כגון בשערים פתוחים, כמו שראינו שלא הועילה במקדש, והיה אסור מדאורייתא.

ולכן, לא סגי גם במחיצה של עשרה טפחים מן הקרקע, שאינה כלום לענין קלות ראש, שהרי יכולים לדבר, ולהרבות שיחה עם הנשים, בלי שום קושי, וליגע בידיהם, ואין לך קלות ראש גדולה מזו! ונחשבו כמעורבין ממש, ואסור מדאורייתא! שגרועה היא ממחיצה שהבדילה בין עזרת נשים לחיל במקדש, שלא הועילה אף שהיתה יותר ניכר, אלא צריכים לעשות מחיצה גבוהה במדה כזו שלא יבואו לידי קלות ראש. אבל מסתבר, לעניות דעתי, שסגי במחיצה גבוהה עד אחר הכתפים (shoulders), דהרי חזינו שהמחיצה אינה מצד איסור הסתכלות – כדכתבתי לעיל – שזה הרי ידעו גם מתחלה, ומכל מקום התירו, ולא חשו לזה! ואף אחר התיקון הגדול, לא נזכר שהיתה שם רק גזוזטרא, שהיא מקרשים מונחים על הזיזין הבולטים, וסתם גזוזטרא אינה במחיצה (עיין עירובין דף פ"ז ובתוספות דף פ"ו ובפירוש המשנה להרמב"ם שם), ונמצא שנראו הנשים – כיון שלא הקיפו את הגזוזטרא במחיצה – ולא חשו לזה! ואף שלא נראו להאנשים שעמדו תחת הגזוזטרא, מכל מקום, הרי נראו להאנשים העומדים באמצע.

ואף שהרמב"ם לפירושו למשנה סוכה שם כתב **"כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים"**, עיין שם, בעל כרחך אין לפרש מצד איסור ההסתכלות,

■ **כדלעיל**,

■ **וגם, שהרי אף כשהן למעלה הן נראות, מכיון שלא הוזכר שהיתה מחיצה להגזזטרא, כדלעיל. ודוחק** לומר שמכיון שלא נראו אלא להעומדים באמצע, ונימא ששם היו רק המרקדים בשמחת בית השואבה, שהם היו רק חסידים ואנשי מעשה שלהם, אין קפידא בהסתכלות, כלרב גידל ברכות דף כ – שהרי לא בכל חסידים ואנשי מעשה מצינו מעלה זו דרב גידל, דהא רבנן דרב גידל, וכן רבנן דרב אחא, בכתובות דף י"ז, היו גם כן חסידים ואנשי מעשה, ולא היתה להם מעלה זו! ואדרבה, אמר אביי בסוכה דף נ"ב, ובתלמיד חכם יותר מכולם! ובסוף קידושין מצינו ברבי מאיר ורבי טרפון שעוד החמירו על עצמן, גם בדברים שאנשים פשוטים לא נחשדו עליהם, ולא סמכו על חסידותם ותורתם. **וגם ודאי שהיו באמצע גם מהעם הבאים לראות, שלא נזכרו בשום מקום שלא הניחו להרואים לעמוד במקום המרקדים!**

■ **ומלשון הרמב"ם בפירושו, משמע שמקום האנשים לא היה למטה, תחת הגזזטרא. שכתב שהיו** "מתקנים מקום לאנשים ומקום לנשים, ומקום הנשים למעלה ממקום האנשים." ולא כתב כלשון הרב עובדיה ברטנורא, "שהיו מושבין הנשים מלמעלה והאנשים מלמטה", שהיה משמע 'תחת הגזזטרא', אלא משמע (להרמב"ם – RLZ) **שלא היו האנשים למטה מן הנשים, אלא מקום האנשים היה למטה על הרצפה, ומקום הנשים היה למעלה, במקום גבוה!** וכן משמע גם מלשוננו בפרק ח מלולב הלכה י"ב.

■ **ובזה מובן פירושו במדות פרק ב משנה ה, שכתב ש"הקיפו אותה בשקופין אטומים, ועשו בהם כמין מעלות, כדי שיביטו מהן הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה," עיין שם. וכוונתו שלא היו יזיזין יוצאין מהכותלים להניח שם גזזטרא, כפירש רש"י. דלפירושו, לא היה שם כותל, אלא שעשו הגזזטרא אטומה עד הקרקע, ושקופים הוא מלשון "השקפה", ונעשו כמעלות לצד העזרה, שיעמדו עליהן להביט משם! ונמצא שלא היה כלל מקום תחת הגזזטרא, לא כפירש רש"י! ואם כן, נמצא שנראו הנשים לכל האנשים לפירושו של הרמב"ם!** ומוכרחין לומר שכוונתו בפירושו לסוכה ל"הסתכלות" כזאת שיכולה להביא לידי קלות ראש – שהוא רק כשעומדות הנשים למטה, בלא מחיצה, או אף במחיצה נמוכה שהן כמעורבין. וכתב זה מחמת שסובר שהסתכלות מביאה לקלות ראש, כמו שכתב התוספות יום טוב. ואמנם, הסתכלות האנשים בנשים מביאה לידי קלות ראש, אבל על כל פנים, רק כשאפשר לבא מזה לקלות ראש שייך לאסור, וכשהן למעלה – אף בלא מחיצה, ולמטה – במחיצה גבוהה עד אחר הכתפים – שאין שייך לחוש לקלות ראש! – לא איכפת לן בהסתכלות, אף להרמב"ם בפירושו לסוכה.

ואף אם נסתפק בכוונתו בפירושו לדינא, אין לנו אלא מה שכתב הרמב"ם בהלכותיו פרק ה מבית הבחירה הלכה ט, שהוא כדי שלא יהיו מעורבבין. וכן בפרק ח מלולב הלכה יב, שכתב "כדי שלא יתערבו אלו עם אלו", והוא כמו שבארתי – שבלא מחיצה גבוהה, יחשבו כמעורבבין, כיון שבאין מזה לקלות ראש; אבל מצד הסתכלות עצמה, אין לחוש.

ואין לטעות לפרש בלשון שקופין אטומים שכתב הרמב"ם בפירושו למדות שהיו שם "חלונות שקופים אטומים", וכמו בחלונות המקדש שפירש רש"י במנחות דף פ"ו, שהיו רחבות מבפנים וצרים מבחוץ, וכאן יהיה להיפוך. שבאופן זה, נאמר שהן רואות ואין נראות כל כך, ונפרש בפירושו בסוכה שהוא מצד ההסתכלות לבד, שהרי לא אמר שעשו חלונות שקופים אטומים, אלא שהקיפו בשקופין אטומים, ואין בלשון הזה חלונות כלל, ולכן צריך לפרש כמו שפירשתי.

E) Contemporary Implications – Basic Requirement

ולכן, במחיצה גבוהה עד אחר הכתפים, שמסתבר שאין לבוא לידי קלות ראש, יש להתיר. והוא גובה ג' אמות, שהן י"ח טפחים, כדאיתא בשבת דף צ"ב, עיין ברש"י ותוספות שם, ובתוספות עירובין דף מ"ח, ותוספות בבא בתרא דף ק'. ואף שלרשב"ם שם, שעם הראש הוא ג' אמות יש להקל ב"ז טפחים, שפחות מ"ז ושליש אי אפשר, כדי שלא יקשה עליו – מהא דשבת, שמפורש שם שלכל הפחות קרוב ל"ז הוו עד הכתפים; מכל מקום, יש להצריך י"ח טפחים, כתוספות, שפירש הרשב"ם תמוה. ואף שנראים הראשים אף בי"ח טפחים כשעומדות, לא יבא מזה לידי קלות ראש. והמחמירין להגביה המחיצה עד שלא יתראו גם ראשיהן, תבוא עליהן ברכה, ובפרט שהרבה נשים במדינה זו אינן נזהרות בכסוי הראש. אבל לדינא, יש להתיר גם בגבוהה רק י"ח טפחים, ואם שנמצאות שם גם פרועי ראש, כבר הורה זקן בעל ערוך השולחן שבזמן הזה, שבעונותנו הרבים יש הרבה כמותן, מותר להתפלל כנגדן, ולכן אין למחות. אבל בפחות מ"ח טפחים, אסור, וצריך למחות בכל התוקף, כי אף אם היה אסור רק מדרבנן, צריך למחות; כל שכן, שלעניות דעתי, הוא מדאורייתא, כדהוכחתי לעיל.

והנה יש מקום לומר שרק במקדש היה אסור מדאורייתא, משום דין "יראה", ד"ומקדשי תיראו" – שאם הוא בקלות ראש, אינו ביראה. ואם כן, בבית הכנסת, הוא רק מדרבנן, שאסרו גם בהם קלות ראש, ולא מהני גם תנאי, עיין

במגילה דף כ"ח ובשלחו ערוך אורח חיים סימן קנ"א סעיף י"א, וכל שכן לקלות ראש של איסור שאין מועיל בה תנאי. אבל בשעת התפלה, וכשמזכירין שם שמים, ודברי תורה, וקדושה – מסתבר שהוא דאורייתא, שהלא הקדושה שתיקנו בבית הכנסת – כתב הר"ן במגילה דף כ"ו – שהוא משום שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה! עיין שם. ואם דברי הקדושה עצמן אין בהם דיני הקדושה, לא היה שייך לתקן קדושה על בית הכנסת בשבילם! ולכן משמע שבעת התפלה הרי הוא בדיני קדושה מדאורייתא, ויהיה אסור לנהוג בו קלות ראש בתפלה מדאורייתא. אבל מוכרחין קצת לומר שדין זה הוא מדאורייתא בכל מקום קבוצ, שהרי ההספד שלעתידי, שלמדין משם, לא מצאנו בו שיהיה במקדש, ואם שם לא נאסר מדאורייתא אלא לצניעות בעלמא, איך שייך למילף מזה איסור דאורייתא למקדש? אלא משמע שהוא איסור בכל מקום שצריכין להקבץ בו אנשים ונשים, שאסורין להיות בלא הבדלת מחיצה ביניהם, כדי שלא יבואו לידי קלות ראש. אך אולי אף שבהספד יהיה לצניעות בעלמא הוא, על כל פנים ראיה שיש בזה ענין קלות ראש, שלכן יש לאסור במקדש – מדאורייתא, משום מצות יראה; ויהיה בבית הכנסת – מדרבנן; ובשעת התפלה – דאורייתא. אבל יותר מסתבר שהוא מדאורייתא בכל מקום קבוצ. ובלא צורך קבוצ, אף במקדש – מותר, שהרי חנה התפללה סמוך לעלי הכהן וכהא דדחקה ונכנסה, בקידושין דף נ"ב, ותוספות שם, מותרות נשים ליכנס בעזרה גם בלא דוחק, עיין שם, אף שנמצאים שם הרבה אנשים. אבל במקום שצריכין להתקבץ, כהא דשמחת בית השואבה, וכהא דיתקבצו להספיד לעתיד, הרי הוא דין מדאורייתא שצריך מחיצה להבדיל ביניהם. ולפיכך, גם בבתי כנסיות שלנו, שמתקבצים להתפלל, צריך שתהיה מחיצה, ודוקא מחיצה כזו שלא יבואו מתוכה לידי קלות ראש, שהוא – או בגזזטרא, שהנשים למעלה והאנשים למטה אף כשנראות משם; או במחיצה גבוהה עד אחר הכתפים, שהוא י"ח טפחים. ידידו מוקירו, משה פיינשטיין.